

УДК 528:911.3(477)

КАРТОГРАФУВАННЯ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ УКРАЇНИ

**Віліна Пересадько, Юлія Прасул,
Наталія Швецова,
Валентина Клименко**

Кафедра фізичної географії та картографії Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, вул. майдан Свободи 4, Харків, Україна, 61022, E-mail: vilinaperesadko@gmail.com

В статті розглянуто картографічні твори, в яких представлена інформація про художні народні промисли України, виявлено особливості даного виду картографування і презентовано карту «Художні промисли України», масштабу 1:3 000 000 з відображенням основних осередків художніх народних промислів та їх структуру по областях України.

Обґрунтовано значення створення подібних карт різного територіального охоплення з метою патріотичного виховання, популяризації інформації про нашу державу, в шкільному процесі з географії та при плануванні розвитку територіальних громад.

Ключові слова – художні промисли; карти художніх промислів; способи зображення, Україна, історія картографування.

Вступ

Невід’ємну частку української культури складають художні промисли. Їм притаманні риси, окремих етнографічних регіонів України. Таємниці технічної та технологічної майстерності, прийоми обробки природних матеріалів досконало вивчалися та передавалися кожному поколінню українців.

Впродовж століть народні майстри та майстрині виготовляли різноманітні художні і господарські вироби, які й зараз необхідні людям не тільки у побуті, але і як сувеніри, пам’ятні речі тощо.

Україна дуже різноманітна у проявах народних промислів, що залежить і від історичних умов розвитку нашої держави і, без сумніву, від географічних умов проживання населення. Територіальні особливості народних промислів висвітлені в численних історичних працях, художніх полотнах і, безумовно, в картографічних творах.

Звертаючись до географічних карт, атласів ми яскраво уявляємо дійсну картину оточуючого нас світу тому метою даної статті є вивчення досвіду картографування художніх промислів України та розробка відповідної довідкової карти України.

Постановка проблеми

Вироби майстрів художніх промислів України є своєрідною візитівкою нашого народу, що виражають самобутність культури конкретної місцевості. Дослідження географії художніх промислів сприяє вирішенню низки екологічних і економічних, соціальних і духовних проблем. Особливо зараз, коли гостро стоїть питання національної самоідентифікації, патріотичного виховання, виховання гордості за свою Батьківщину, коли з одного боку в країні йде війна, а з іншого - інтенсивно розвивається внутрішній і зовнішній туризм, коли Україна стала відкрита і цікава світові.

Тому популяризація інформації про нашу державу, її самобутність і неповторність є задачею не тільки політиків, а насамперед географів і картографів, які володіють найбільш доступним способом відображення просторової інформації у вигляді карт, атласів, електронних додатків тощо. В цій статті ми зупинимось на особливостях розробки карти художніх народних промислів України, яка може бути цікавою і широким колам населення, і владним, і бізнесовим структурам при розробці стратегій розвитку регіонів країни.

Основна частина

Відродження художніх промислів потребує глибокого аналізу всіх аспектів індивідуального виробництва (умов праці, наявність сировини, форми збуту), які залежать від географії ремісничих осередків та мистецьких традицій. З часів отримання Україною незалежності цікавість вчених, і не тільки їх, до вивчення регіональних особливостей набула нового сенсу.

Досить згадати роботи Г. С. Лозко [1, 1995], В. І. Наулко [2, 1993], як лягли в основу формування ряду сайтів, в тому числі і тих що широко використовуються в навчальному процесі з географії, в туризмі тощо [5].

Серед різноманітних видів народних ремесел України можна назвати: художнє ткацтво, художній розпис тканин, писанкарство, петриківський розпис, настінні художні розписи (мальовки), виробництво шкіряних предметів, художня обробка металів, художнє литво, карбування, виготовлення ювелірних виробів, мистецтво художньої обробки дерева, виготовлення дитячої іграшки, виготовлення сувенірних виробів. художня різьба, розписний та фігурний посуд, фарфор.

Розвиток деяких видів художніх промислів визначається географічними умовами, як наприклад гончарство приурочене до покладів глини і каоліну, а різьби по дереву – до зони мішаних і широколистяних лісів.

Про те є і такі види художніх ремесел, які притаманні всім регіонам країн - насамперед це

вишивка і ткацтво. За рисунком вишивки легко визначити в якій частині України виготовлено одяг. Не дивно що і більшість картографічних творів (карт, картографічних схем) у наукових і науково-довідкових [Сосса, 2000] довідкових виданнях [Наулко, 1995] на популярних сайтах [5, 6] присвячені саме картам українських вишиванок. В роботі В. Наулки ще у 1995 було представлено близько 10 карт різних народних промислів, майже половина з яких – карти присвячені вишивці (орнаментом, стилю, кольорам тощо). Це на сьогодні в мережі є зображення десятків таких карт, в тому числі й вишитих.

Ідея створення карти художніх народних промислів не нова. Подібна карта представлена у розділі «Легка промисловість» в підручнику з географії для 9-го класу [Бойко, 2017], розміщеному в мережі у вільному доступі. Але ця карта суто економічна і не відображає зв'язок географії художніх промислів з природними умовами.

Тому на кафедрі фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна розроблено новий варіант карти «Художні промисли України», де на фоні природних зон представлено основні художні промисли областей нашої держави.

Першим етапом підготовки до створення карти стало формування бази даних про художні промисли, їх кількість та інші характеристики. Інформаційну базу склали: статистичні дані, картографічні та літературні джерела.

Масштаб карти 1:3 000 000 враховує особливості розмірів та конфігурацію території України, робить її зручною у користуванні в звичайному (не електронному) режимі.

Географічна основа доволі розріджена і представлена населеними пунктами (столиця держави, обласні центри), межами та кордонами (державний кордон, межі областей та АР Крим), гідрографією (головні річки, озера, водосховища та їх назви).

Процес оформлення картографічного твору неможливий без художнього проектування його зовнішнього вигляду.

Правила побудови систем картографічних знаків, а також естетичне оформлення картографічних творів визначають їх загальний вигляд. Сучасне програмне забезпечення дозволяє втілювати будь-які дизайнерські рішення, що супроводжуються їх якісним поліграфічним відтворенням. Гарний зовнішній вигляд та сучасний дизайн отримують в результаті гармонійного поєднання форми, кольору та вдалої компоновки.

Проте не завжди доцільно застосовувати сміливі дизайнерські рішення, бо на їх вибір впливають вид, тематика, призначення і характер використання картографічного твору. Тому в даній карті і в оформленні рамок, і при виборі додаткових елементів ми орієнтувалися на

традиційні українські мотиви – національні орнаменти сполучення чорних і червоних кольорів, розміщення фотографій найбільш характерних для України видів народного мистецтва тощо.

Основними способами відображення тематичного змісту обрано спосіб значків та картодіаграм. Способом значків на карті показані осередки народних художніх промислів (рис.1), а способом картодіаграм – їх структура по областях (рис.2). Способом якісного фону виділено фізико-географічне районування території України.

Рис. 1. Фрагмент легенди карти «Художні промисли України»

Рисунок умовних позначень має орієнтуватися на сприйняття широким колом споживачів, які нерідко не мають спеціальних картографічних навичок, використані умовні позначення відповідають вимогам популярності та доступності зображення. Для цього на карті використані наочні зображувальні засоби.

Рис. 2. Фрагмент легенди карти «Художні промисли України»

Оскільки осередки народних промислів мають точкову прив'язку, особливого значення набуває розробка символічних значків. Так, було обрано асоціативні значки для кожного виду народних промислів, що забезпечило однозначність, асоціативність і наочність зображення (див. рис.1).

Серед областей, що мають найбільше різноманіття народних промислів виділяються Львівська, Закарпатська, Київська, Івано-Франківська, Чернівецька, Дніпропетровська, та Тернопільська області.

При цьому вишивка притаманна практично всім областям. Поширення цього виду промислу не приурочено до фізико-географічних зон, а її розвиток носить історичний характер, пов'язаний з національними традиціями. Проте, деякі види художніх промислів безпосередньо приурочені до сировини, наявної в тій чи іншій фізико-географічній зоні. Так, деревообробні промисли особливо розвиваються на Поліссі і в лісостепових районах, де є достатній вибір деревини. Зокрема, для областей, багатих на деревину, розташованих у зоні мішаних лісів, широколисто лісовій зоні та в Українських Карпатах, характерне виготовлення виробів з дерева, оздоблених різьбленням та випалювання (рис. 3).

Рис. 3. Фрагмент карти «Художні промисли України»

Межа лісостепової та степової зон стала осередком мистецтва петриківського розпису, для якого характерним є рослинний орнамент. Так Петриківський декоративний розпис ґрунтується на широкому застосуванні в розписі мотивів садових і лугових квітів та ягід, що є характерними саме для цих фізико-географічних зон – калини, полуниці, винограду.

Розробка і використання картографічного твору передбачає застосування двоєдиного процесу «кодування-декодування» інформації. Для однозначного сприйняття карти необхідним є дотримання певної логіки кодування інформації, правил семіотики та принципів картографічного дизайну.

Тобто карта має бути в одночас і інформативною, і не переважаною інформацією, а її віднесення до класу довідкових передбачає наявність основної ознайомчої інформації з даної теми.

Цю карту ми віднесли до, так званих, карт – орієнтирів. Наприклад, для широкого кола користувачів це ознайомчі карти, а для органів самоврядування чи бізнесових структур – довідкові карти, що допоможуть створювати стратегії розвитку регіонів взагалі і художніх промислів зокрема.

Висновки і перспективи

Створено карту, яка дозволяє розглядати той чи інший народний художній промисел в комплексі з оточуючим природним середовищем і є підґрунтям для розробки системи карт впливу екологічного стану та темпів економіко-соціального розвитку на розвиток художніх промислів. Карта є орієнтиром при формуванні змісту карт художніх промислів окремих областей і об'єднаних територіальних громад в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лозко Г. С. Види народних ремесел та художніх промислів / Г. С. Лозко // Українське народознавство. - К., 1995. - 269 с.
2. Наулко В. І. Культура і побут населення України/ В.І. Наулко.- К., 1993.- 88 с.
3. Пендерецький О. В. Природні об'єкти промислового туризму українських Карпат / О.В. Пендерецький //Часопис Картографії. Збірник наук.праць. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. – Вип.2.- С.138-145
4. Сосса Р. І. Історія картографування території України. Від найдавніших часів до 1920 р. - К.: Наук, думка, 2000. - 248 с.
5. <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11525/>
6. <http://readbookz.com/book/190/7057.html>
7. <http://storinka.click/geography/>

MAP OF UKRAINE'S ART FISHING

**Vilina Peresad`ko, Yuliia Prasul,
Nataliia Shvetsova, Valentyna Klymenko**

Department of Physical Geography and Cartography
Kharkiv National University V.N. Karazina, str. Freedom
Square 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, E-mail:
vilinaperesadko@gmail.com

The article deals with cartographic works, which presents information about the artistic folk crafts of Ukraine, identifies the features of this type of mapping and presents a map "Artistic crafts of Ukraine", scale 1: 3 000 000 with a reflection of the main centers of artistic folk crafts and their structure in the regions of Ukraine.

The importance of creating similar maps of different territorial coverage for the purpose of patriotic education, promotion of information about our state, in the school process of geography and in planning the development of territorial communities is substantiated.

Keywords – art crafts; maps of artistic crafts; image methods, Ukraine, mapping history.